

АГИТАТОРДЫН БЛОКНОДЫ • 7

АГИТАТОРДЫН БЛОКНОДЫ

7 №
Июль
1974 ж.

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын пропаганда ла
агитация бөлүги

ОНЧОБЫСТЫН ТӨС УЧУРЛУ КЕРЕГИС

Общественный малга азыралды жеткилинче белетее-
ри — областной партийный организациянын, ончо иш-
күчиле жаткандардын туура салбас төс задачазы.

КПСС-тин XXIV съездинин жөптөрүн жөнүлү бүдүре-
ри, партиянын Төс Комитединин декабрьский (1973 ж.)
Пленумынын жөптөрүн, Л. И. Брежневтин Алма-Атада
айткан куучынындагы тургускан задачаларды жүрүмде
бүдүрери ончобыстын бүгүнгү эрчимдү ижистен, общест-
венный малга жеткилинче азырал белетеп алганыстан
жаан камаандузы жарт.

Башталып жаткан хозяйственный иштер жаан полити-
ческий учурлу болуп турганын кажы ла ишчи билип,
бийик каруулу болуп, государственный ла иштин дис-
циплиназы бек болорын бойы жеткилдеп, кожо иштеген
нөкөрлөринен некеер учурлу.

Быжылгы жайда областьтын общественный малына бис
190 мун тонна өлөң, 60 мун тонна сенаж, 2650 тонна
өлөңнин витаминду кулурын белетеп алар учурлу. Жай-
дын бир де күнин калас жылытпай, ончо эп-аргаларды
тузаланып, июль айда область ичинде керектү азырал-
дын 60—70 процентин белетеп алары — ончобыстын
туура салбас задачабыс.

Бу күндерде аймактар ичинде өлөң ижин жөнүлү өт-

күретен рабочий пландар белетеери ле јөптөөри божоп јат.

Кажы ла колхоз ло совхоз өлөң белетеечилердин звенолорын төзөп, ологго чокум производственный јакылталарды, пландарды онкүндүктөргө үлөп, оны кыйалтазы јогынан бүдүрерин јеткилдеери јанынан ончо иштерди өткүрер учурлу.

Областын ончо баштамы партийный организациялары өлөң ижинде өткүретен төзөмөлдү ле јартамалду иштердин мероприятиелерин тургузып, оны јүрүмде бүдүрерин јеткилдеер учурлу.

Малга азырал белетеечилердин ортозында төзөмөлдү ле јартамалду иштерди КПСС-тин XXIV съездинин, партиянын Төс Комитединин декабрьский (1973 ј.) Пленумынын јөптөрин, Л. И. Брежневтин Алма-Атада ла Бауманский округтын избирательдериле туштажуда айткан куучындарындагы тургускан задачаларын јүрүмде јенүлү бүдүрерине ууландырар керек.

Быјылгы азырал белетеер иш күч айалгада, коомой түжүмдү өлөңдү, кобы-јиктерде, агашту серүүн јерлерде өдөр. Анчадала Кан-Оозы, Ондой, Улаган, Көксуу-Оозы аймактарда өлөңнин өзүми коомой.

Элбек јаландардагы өскөн өлөңди механизированный отрядтар јуунадар. Колхозтордо ло совхозтордо ондый отрядтарда иштейтен техника, механизмдер бар. Оныла коштой кобы-јикте, агашту јерлерде иштейтен кичү звенолордын учуры быјыл бийиктеер. Область ичинде андый 360 ажыра звенолор төзөлөри темдектелген.

Быјылгы јылда өлөң белетейтен иштер Туулу Алтайдын ончо ишкүчиле јаткандарынын, ончо улузынын туура салбас кереги болоры эмди јарт.

Өлөң ижине киргелекте партийный организацияларга ончо колхозчылар, ишмекчилер ортодо, јашөскүрим, пенсионерлер, малчылар ла айыл ээзи карган-тижендер ортодо элбек јартамалду иштер өткүрерин эмди ле баштаар керек. Туулу Алтайда јуртаган ары болуп баскадый, ич-

кери базып иштегедий кажы ла кижии общественный малга јеткилинче азырал белетеер иштерде эрчимдү туружар учурлу. Өлөң ижинде бүдүретен ончо иштер тузалу, керектү.

Малга азырал белетеери — ончо партийный организациялардын, кажы ла коммунисттин туура салбас тос задачазы. Ончо коммунисттерди өлөң ижинин эн каруулу участогына ийип, кажы ла механизированный отрядта, звенодо партийный, партийно-комсомольский, комсомольский группалар тосоп, олардын јуучыл ла каруулу ижин јеткилдеер керек. Өлөң белетеечилер ортодо политинформаторлорды, агитаторлорды, јуучыл листоктын редакторын, газет кычыраачыны, мөрөйдин итогын, күндүк нормалар канайда бүткенин күнүн ле јарлаачы кижини отрядтын, звенонын, партгруппанын јуунында, партбюродо јоптөөр керек. Кажы ла коммунистке, ВЛКСМ-нин членине чокум јакылта-поручение берер керек.

Өлөң белетеечилер ортодо социалистический мөрөйдди элбеде тосөөринде ончо профсоюзный ла комсомольский организациялардын учуры сүрекей бийик.

Өлөң белетеечилер ортодо депутатский посттор, группалар, албаты шинжүчилеринин постторын ла группаларын тосоп, эрчимдү иштедери база тузалу болор.

Общественный малга азырал белетеечилер ортодо јартамалду иштер клубтарда, кызыл толуктарда, агитпункттарда, кажы ла одуда эртедең темдектелген план аайынча эрчимдү өдөр учурлу.

Мөрөйдин итогторын, бешкүндүктин, кажы ла күннин итогын, јенүчилердин ады-јолын јербойындагы радиоло, агитаторлордын болужыла, информационный бюллетеньдер ажыра элбеде јарлаар керек.

Аймак, совхоз, колхоз ичинде, бригадада, мехотрядта, звенодо озочылдарга учурлаган кызыл флагтар ксдүрилери, вымпелдер берилери, быйанду писъмолор, фототелеграммалар ийери, портретный галереялар белетеери,

Күндүлү досколор эдери ле машиналарда иштин магынын чолмондорын жураары жаан учурлу.

Иштин озочылдарын темдектейтен бу айдылган ла өскө дө жарлу эп-сүмелерди элбеде тузаланары КПСС-тин райкомдорынын ишчилеринен, колхозтордын ла совхозтордын парткомдорынын, баштамы ла цеховой парт-организациялардын ишчилеринен, качыларынан жаан камаанду. Бу иште олар тем көргүзөр учурлу. Кажы ла клубта, библиотекада, конторада азырал белетееринин дневнигин, иштин магынын календарин белетеп чыгарар керек. Агитавтопоездтер, автопоездтер, агитбригадалар төзөп ийзе, база жакшы.

Областьтагы культуранын учреждениелери, онын ишчилери өлөң белетеечилер ортодо чокум план аайынча эрчимдү иштеер учурлу. Культишчилер жойу, атту, машиналу өзөктөң өзөккө, одудан одуга једип, өлөң ишчилер ортодо элбек јартамалду иш өткүрерин бис иженип некейдис.

Областын связисттери, «Союзпечатьтын» ишчилери ончо корреспонденцияларды, газет-журналдарды өйинде јетирип, радио ло телефондордын жакшы ижин јеткилдеер учурлу.

Туулу Алтайдын медицинский ишчилери јылдын ла өлөң ижинде эрчимдү туружат. Олар быјыл да өлөң белетеечилердин су-кадыгын жакшы корып, бала-барка оорыбазын, ончо общественный јерлерде ле одуларда бийик санитарный айалгалар болорын јеткилдеер учурлу. Балдардын сезонный садтарын, ясляларын жакшы иштедер керек. Кажы ла одуда, мехотрядтарда, јалан-дардагы станда аптечкалар јеткилдеп, ончо улус ортодо профилактический ле јартамалду иштер өткүрер керек.

Јайдын күндеринде, каруулу хозяйственный иште ончо улус деремнелерден ырап, кобы-јиктер сайын таркап иштегилеер. Онын учун садунын ла бытовой јеткилдештин ижинен көп сурактар ла улустын күүн-санаазы камаанду болор. Ончо јурттардагы магазиндердин иштейтен

өйин ле күндерин чокумдаганыла коштой, область ичинде одустан ажыра автолавкалар, алтанга жуук атту жоруктаар садунун ижин жеткилдеер керек. Улуска күнүн ле керектү товарларды иштеген јерине өйинде јетирип, озочылдарга ийген послкаларды јетирери — туура салбас задача.

Башталып јаткан каруулу хозяйственно-политический иште ончо улус эрчимдү туружарын, социалистический дисциплинаны ла законностьты тыгыдарын областьтын Советтери, административный органдары эрчимдү иштеп жеткилдеер учурлу.

Туулу Алтайдын ишкүчиле јаткандары башталып јаткан иштердин бийик политический учурын јакшы билп, тургузылган задачаларды, бойларына алынган бийик социалистический молјуларды јенүлү бүдүрерге амадап иштегилейт. Баштамы партийный организациялар улус ортодогы төзөмөлдү ле јартамалду иштерди бийик кемине көдүрип, элбек мөрөй төзөп, јенгил эмес климатический айалгада общественный малыбыска азыралды јеткилинче белетеерин жеткилдеер деп иженип турубис.

ЧОЙДЫҢ КОММУНИСТТЕРИНДЕ

Чойдогы совхозтын партийный организациясында 126 коммунист тоололып јат. Хозяйствонун бастыра производственный участкторында коммунисттер бар. Онызы кажы ла коллективте дисциплинаны тыгыдарына партийный камаан јетирер айалга тӧзӧп јат.

Дисциплинанын учуры јаан болгонын ајаруга алып, совхозтын парткомы, цеховой партийный организациялары дисциплина керегинде сурактарды парткомнын заседаниелеринде, партийный јуундарда кӧп катап шӱӱп кӧргӧндӧр. Темдектезе, 1974 јылда февраль айда совхозтын парткомы бойынын заседаниезинде Тунјыдагы ферманын парторганизациясынын качызынын, башкараачы ишчилеринин ле специалисттеринин отчедын уккан. Тунјыдагы ферманын башкараачы ишчилери, специалисты ле коммунисттери дисциплинаны тыгыдарына ууландыра ујан иштегендери учун критикалаткандар. Парткомнын члендери партийный ла трудовой дисциплинаны фермада кезем тыгыдары јанынан бир канча шӱӱлтелер айткандар. Ферманын улузы оны ајаруга алып, керекти кезем јарандырган. Партком Тунјыдагы керектерди эмдиге ле бойынын шинжӱзинде тудуп туру. Цеховой партийный организациялардын ӧткӱрген јаан иштеринин шылтузында совхозто до дисциплина јакшы тынгыган деп ајдарга јараар.

Партийный дисциплинаны тыгыдар керекте партийный јуундардын ла парткомнын јӧптӧрин бӱдӱрерин јеткилдеери јаан учурлу. Чыгарган јӧптӧр бӱтпей артып калза, партийный организациянын тоомјызы јабызаар, ненин учун дезе јурт јаткан улус кандый да керекте ком-

мунисттерден көрүжип иштейт. Советский Союзтын Коммунистический партиясынын башкартузула бүткен керектер бистин ороондо сүрекей жаан. Кажы ла ишчи оны бойынын јеринин керектеринен јарт көрүп ле билип јат. Онын учун совхозтын коммунисттери партиянын јөптөрүн јүрүмде бүдүрери учун жаан тартыжу өткүрип турулар.

Жаан учурлу керектердин бирүзи чыгарган јөптөрдүн бүдүп турганын шинжүдө тудары болуп јат деп, бисти партия үредип туру. Онын учун бис цеховой партийный организациялардын качыларынын эмезе коммунисттердин отчетторын парткомнын заседаниелеринде угуп, бүткен керектерди темдектеп, бүтпегенин түргөн бүдүрерин некеп, јөпти эмезе јакылтаны бүдүрерин кичеебеген улусты кезедип ле түзедип турадыс. Темдектезе, быјыл январь айда совхозтын главный ветврачы коммунист нөк. В. Н. Багринцев бойынын каруулу ижин канайда бүдүрип турганы керегинде цеховой партийный организациянын јуунында отчет эткен. Бу ветврачтын керексизинен улам бир кезек профилактический иштер јабыс чындыйлу өткөн, мал корооры көптөй берген. Нөк. Багринцевти коомой ижи учун тын критикалайла, коммунисттер оног ижин јарандырарын некегендер. Бу јууннын кийнинде бир ай өдөрдө јөпти канайда бүдүрип турганынын аңылу шинжүзи өткөн. Нөк. Багринцев јууннын јөбин бүдүрерин чек кичеебегени јарталган. Бу керекти цеховой партийный организация бойынын текши јуунында база катап шүүп көрөлө, коммунист нөк. Багринцевке тын некелте эткен. (Онын кийнинде ветврач бойынын ижин кичееп, критикада айдылган једикпестерди јоголторына ууландыра тын иштеген. Онын шылтузында быјыл јаскыда өткүретен профилактический иштер јарамыкту өйдө лө бийик чындыйлу өткөн. Мал оорыйтан ла өлөтөн учуралдар чек астаган.

Бисте эрчимдү иштү, совхозтын керегине беринген коммунисттер ас эмес. Темдектезе, Гусевкадагы ферма-

да былтыр јаскы иште јектү иштер көп болгон. Оны ајаруга алып, ферманын парторганизациязы быјыл февраль айда јер ижинде каруулу кижии эдип, коммунистический иштин мергендүчизин, коммунист нөк. Т. Н. Бабушкин-ди көстөгөн. Ол јаскы ишке белетеништи јаантайын шиндеп, кажы ла ишти бийик чыңдыйлу бүдүрерин јеткилдеген. Онын шылтузында быјыл јаскы кыра ижи былтыргызынан чик јок артык өткөн, кыраларды кичеер иштер база бойынын ойинде өдүп туру. Гусевкадагы ферма быјыл совхоз ичинде бастыра көргүзүлөр аайынча баштапкы јерге чыккан. Бу јаан керекте коммунист нөк. Бабушкиннинг камааны база бар.

Советский фермада өткөн жылдарда КПСС-тин Уставынын некелтелерин јетире бүдүрбей, дисциплинаны бузуп турган учуралдар болгон. Ферманын партийный организациязына бу керекти түзедерине јаан болуш керек болуп турган. Мыны ајаруга алып, совхозтын парткомы коммунист нөк. В. К. Киселевти Советский ферманын партийный организациязынын качызына тудар шүүлте эткен. Ферманын коммунисттери оны бу јаан учурлу ишке бирлик үнле јөптөгөндөр. Коммунист нөк. Киселев бойы совхозтын главный зоотехниги де болуп иштеп турган болзо, Советский ферманын партийный организациязын јурт јаткандар ортодо сүрекей тоомјылу организация эдип көдүрген, парткомнын јакылтазын сүрекей јакшы бүдүрген. Ол озо ло баштап кажы ла коммунист кандый иштеп турганын, партийный јакылтаны канайда бүдүрип турганын шиндеп көргөн. Былтыр октябрь айда өткөн партийный јуунда кажы ла коммунист бойынын једикпезин ле јастыразын јарт билип алган. Кажы ла коммунистке аңылу јакылта берилген, оны бүдүрерине чокум шинжү тургузылган. Анчадала јаан ајару КПСС-тин Уставынын некелтелерин кыйалта јок бүдүрерине эдилген. Коммунисттердин баштаачы учурын көдүрерине ууландыра јаан иштер өткөн. Бу ойдө Советский ферманын

партийный организациязы аймактын эн артык деген парторганизацияларынын бирүзи. Мында партийный дисциплинаны бузатаны чек жоголгон, иштин дисциплиназы тынгыган ла жаранган. Быјыл алты айга ферма партияга производствонун озочылдарынан 3 кижиге алган. 1973 јылда ноябрь айдан бери бу күнге јетире ферма социалистический мөрөйдө совхоз ичинде баштапкы јерди 4 катап алган. Аймакта баштапкы јерге бир катап чыккан.

Бистин совхозтын парткомы партийный дисциплинаны тынгыдарына ууландыра бу өйгө јетире једикпестү иштеген деп темдектеерге јараар. Је ол мынан ары партийный дисциплина бускан бир де учурал болбозы учун јаан тартыжу өткүрер. Бис анчадала коммунисттерди марксистско-ленинский көрүм-шүүлтелү эдип воспитывать эдерин, јурт јаткандарды материальный аргалу ла культурный јадын-јүрүмдү эдерин тын кичеерис. Кажы ла коммунист КПСС-тин Уставынын некелтелерин кыйалта јок бүдүрер.

В. БЕССОНОВ,

Чойдогы совхозтын парткомынын качызы.

ПРОДУКЦИЯНЫҢ ЧЫҢДЫЙЫН БИЙИКТЕДЕР

Јурт хозяйствонунг продукциязын эдери јылдын ла көптөп турганы, јуртхозяйственнуй производствонунг концентрациязы ла специализациязы тынгып, оны промышленнуй тӧзӧлгӧгӧ кӧдӧрип браатканы јурт хозяйствонунг продукциязынын чындыйын јарандырарына некелтени там ла тыгыдып туру.

Продукциянын чындыйы мал туткан фермаларда санитарнуй культура тынг болгонынан, технологический дисциплинаны кыйалта јок бӧдӧрип турганынан, малда иштеп турган ишчилердин билеринен, иш бӧдӧп турганына шинжӧ тынг болгонынан кӧнӧ камаанду.

«Бистинг хозяйствонунг ончо звенолорында, кажы ла кижининг иштеп турган јеринде иштинг чындыйын јарандырбазабыс, бистинг эдип турган бастыра бу иштер, бастыра эрчимис амадаган једимдериске экелбес. Иштинг чындыйы дегенинде кӧп керектер айдылган. Ол — производствоны чокум тӧзӧгӧни, ишти чике башкарганы, технологияны буспай иштейтени. Ол — ак-чек кӧӧниле бӧдӧрип турган нӧкӧрлик дисциплина, бой-бойыла маргыжып, ӧмӧлӧжип иштеери. Чындый учун тартыжуга ижин кичеебейтени чек јарабай јат» — деп, КПСС-тинг Тӧс Комитедининг Генеральнуй качызы нӧкӧр Л. И. Брежнев комсомолдын XVII съездиндеги куучынында айткан.

Бу айдылган задачаларды бӧдӧрип, колхозтордогы ла совхозтордогы партийнуй организациялар, башкараачы ишчилер, специалисттер ле бастыра ишчилер иштеп алып турган продукциянын чындыйына ајаруны тыгыдат.

Калганчы јылдарда ол јанынан бир канча иш бӧткен. Сӧтти саар јерлерде ле сӧтзаводтордо санитарнуй ээжи-

лерди бүдүрери жанынан некелте тыныган. Производство текши санитарный культура бийиктеген, малчылардын иштеп турган айалгазы жаранган. Онон улам иштеп алып турган төс продукталардын чындыйы жаранган. Темдектезе, хозяйстволор бийик кондициялу сүт табыштырганы учун калганчы үч жылда үзеери 665 мун салковой акча, эмеze государственного саткан кажы ла тонна сүт учун 2 салковой 30 акчадан алдылар.

Сүт промышленностинги предприятиялеринде эткен продукциянын чындыйы жаранды. 1973 жылда, 1971 жылга көрө, эн бийик сортту сырлар эдери 13,5 процентке көптөгөн. 1973 жылда кислотнозы бийик сүт заводторго келери, 1970 жылдагызына көрө, 6,4 процентке астады, кислотнозы жабыс сүт табыштырган учун хозяйстволор жылына 85 мун салковойдон үзеери кирелте алып туру.

Государственного табыштырып турган сүт пландалганынан койу болуп турат. Сүттин койузын бийиктеткени учун хозяйстволор жылдын ла 150 мун салковойго шыдар үзеери акча алгылайт. Койу сүт табыштырганы учун планга 78 мун центнер сүт үзеери кожулып јат.

Сүттин чындыйын жарандылары жанынан Кан-Оозы ла Майма аймактардын хозяйстволоры јакшы једимдерге јеткен. Кан-Оозы аймактын колхозторы ла совхозторы 1973 жылда заводторго табыштырган сүттин 97,5 процентинин кислотнозы кеминде болды. «Путь Ленина» колхоз табыштырган сүттин 99,8 проценти, «Путь Ильича» колхозтын — 96,7 проценти јакшы кислотностьту, арузы жанынан I ла II группага келишти.

1973 жылда государственного этке табыштырып турган малдын семис ле орто күчтүлери, 1970 жылга көрө, 21 процентке көптөгөн. Ыныргыдагы, Карымдагы совхозтор, Улаган аймакта Ждановтын адыла адалган колхоз калганчы жылдарда этке табыштырып турган малынын 90—95 проценти семис ле орто күчтү болуп туру, Горно-Алтайский ОПХ, Алтыгы Оймондогы, Абайдагы совхозтор тирү бескези јаан мал табыштырып турулар. Олор-

дын 1973 жылда этке табыштырган чарларынын орто бескези 360—410 килограммнан болды.

Агнын мүүзинин чынгыйы јакшы јаранып јат. 1973 жылда областьтын хозяйстволоры государственного табыштырган консервированный мүүстердин 98 проценти баштапкы сортло барды.

Анайда ок государственного табыштырып турган түктин ле ноокынын чынгыйын јарандыраары јанынан элбек иш өдүп јат. Жылдын ла табыштырылып турган түктин 80—85 проценти бийик сортту барып јат.

Јурт хозяйствонын производствозын јарандыраары јанынан областьтын хозяйстволоры једип алган кезик једимдерле коштой бу иште эмди де једикпес-тутактар барын, государственного табыштырып турган јуртхозпродуктардын чынгыйы кезикте јабыс болуп турганын темдектеер керек. Кезик колхозтордын ла совхозтордын башкараачылары ла специалисттери јуртхозяйственный продукталарды јангыс ла көптөдөрин кичееп, чынгыйын јарандыраарын ундып тургандары бар.

Сүт промышленностин некелтелери јылдын ла бийиктеп јат. Ненин учун дезе, сырдын ла сарјунын чынгыйы јакшы болоры сүттин чынгыйынан камаанду.

Анайдарда, сүт-товарный фермаларда санитарный айалганы јарандыраар керек. Улус амыраар туралар, сүт соодор јазалдар эдер, уй саайтан аппаратураны, сабаттарды, көнөктөрдн дезинфицировать эдип турар, анылу лаборатория ачала, анда сүттин чынгыйын шиндеер.

Је кезик јерлерде ,анчадала Шебалин, Турачак ла Көксуу-Оозы аймактардын совхозторынын фермаларында санитарный культура јабыс, сүтти корыйтан технологияны бүдүрбей јадылар.

Областьтын кезик хозяйстволоры 1973 жылда кислотнозы бийик, кирлү, јетире соодылбаган сүт табыштырган. Анчадала кирлү сүт Шебалин ле Турачак аймактардан табыштырылган.

Чынгыйы коомой, стандартка јарабас сүт дейле, кал-

ганчы үч жылда эки мун центнерге шыдар сүтти завод-тор хозяйстволорго јандырган. Кислотнозы бийик сүт учун хозяйстволордон жылдын ла 20—25 мун салковойго јетире акча тудулып јат.

Колхозтор ло совхозтор этке арык мал табыштырала, жылдын ла көп эт ле акча јылыткылайт. Государствого табыштырып турган малдын тирүге бескези жылдын ла бир кеминде болуп, чарлардын бескези орто тооло 306 килограммнан, койлордын ла эчкилердин 35 килорграммнан ашпай туру.

Государствого этке табыштырып турган малдын тирүге бескези ненин учун јабыс, күчи арык болуп турган дезе, кезик хозяйстволордо малды үзеери азыраар, јайгыда кичееп одорлодып семиртери јанынан озочыл ченемелди ајаруга албай јадылар.

Бистин областьта кой өскүрип турган хозяйстволор бар аргаларды јетире тузаланбай турулар. Государствого барып турган түк калганчы јылдарда јаан јектү болуп јат, јектү түк алтан процентке једип турат. Түкти кайчылаарда кезе согуп, үзүп, бийик-јабысту кыркып турганынан улам андый јектер болуп јат. Кой кайчылап турган улустын андый шалырт ижинен улам кыска кылду түк бололо, баштапкы класс болуп барбай, көп акча јылыттып, промышленность дезе коомой чындыйлу сырье алат.

Түкти ылгаштыратаны база јаан учурлу. Түкти јастыра эмезе коомой ылгаштырганы тургузылган стандартты бузат, андый түк учун промышленность база ас төлөп јат. Түк жүзүн-башка чөптү болгоны онын чындыйын база јабызадып јат.

Јурт хозяйствонын продукциязынын чындыйы учун тартыжу кыска өйдө бүдүретен иш эмес. Ол колхозтордын ла совхозтордын башкараачылары, специалисттер, ончо ишчилер күнүн сайын бүдүретен задача.

Анчадала иштин санитарно-гигиенический айалгазын јарандыраына јаан ајару эдер керек. Бийик чындыйлу продукция иштеп аларынын сурактары зооветспециа-

листтердин төс амадузы болзын. Бүгүңги күннинг некелтези андый.

Продукциянын чыңдыйын жарандыраы учун социалистический мөрөйди элбеде төзөөр, уйларды машинала саар, койлорды түрген кайчылаар конкурстар өткүрип турар, озочыл ченемелди ле науканын једимдерин элбеде таркадып, производстводо тузаланар керек.

Малчылардын зооветеринарный үредүзи база јаан учурлу. Јаантайын иштеп турган, таскадузы ла ченемели бай уй саачыларлу, кой кайчылаар устарлу, ан өскүреечилерлү хозяйстволордо иштеп алган продукциянын чыңдыйы да јакшы. Койды бир де түк артырбай кайчылаарга, түкти үребей, койдын терезин кеспей, бойынын колын торсотпой, ол ок өйдө көп койды јакшы кайчылап јангыс ла таскамалду, бойынын ижин тын сүүп турган кижичыдажар аргалу.

Бу јуукта КПСС-тин обкомы «Областынын колхозторынын ла совхозторынын фермаларында, сүт промышленностинын предприятиелеринде сүттин ле сүт продукталардын чыңдыйын бийиктедери керегинде» јөп јараткан. Ол јөптө сүт продукциянын чыңдыйын жарандыраар иш темдектелген, бийик чыңдыйлу сүттен эткен продукталар учун сүт промышленностинын предприятиелеринин, райондордын, колхозтордын, совхозтордын, фермалардын, отделениелердин социалистический мөрөйинин ээжилери јарадылган.

Партиянын обкомынын јөбиле «чыңдыйдын күни» өдүп турар. Ол күн мөрөйдин, бүдүрген иштин итогторы көрүлер, јакшы чыңдыйлу продукция берген колхозчылар ла ишмекчилер темдектелер, кажы ла ишчи, ферма эмезе отделение «бийик культуралу» мастердин эмезе ферманын адын аданар молју алар.

Јурт хозяйствонын продукциязынын чыңдыйын там бийиктедеринин сурактары партийный, профсоюзный, комсомольский организациялардын, јербойындагы Советтердин төс ајарузында болор учурлу.

В. КУДАЧИНОВ

ЈУРТХОЗЯЙСТВЕННЫЙ КАДРЛАРГА — ПАРТИЙНЫЙ АЈАРУ

Иштинг төс учурлу бөлүктөрүн билгир специалисттер башкарза, јангыс ла ол тушта КПСС-тинг Төс Комитединин декабрьский (1973 јылдагы) Пленумынын јуртхозяйственный производствоны арбыдадар ла промышленный төзөлгөгө көчүрер деген јөби аайынча јуртхозяйственный производствонун өзүмин јеткилдеер аргалу. Јуртхозяйствонун ончо бөлүктөрүн концентрировать ла специализировать эдери јанынан темдектеп алган программаны јенүлү бүдүрерге, колхозный ла совхозный производстводо бар резервтерди канча ла кире толо, ончо јанынан тузаланар, башкараачы кадрлардын иштенкейин, баштаңкайын, анчадала орто звенонын кадрларынын улусты башкарып билерин бийиктедер керек.

«Отделениелерди, бригадаларды, фермаларды агрономдор, зоотехниктер, инженерлер башкараарына аңылу ајару ууландырар...» — деп, «Колхозный ла совхозный производствоны өскүреринде специалисттердин учурын көдүрери јанынан КПСС-тинг Алтайский крайкомынын өткүрип турган ижи керегинде» КПСС-тинг Төс Комитединин јөбинде темдектелген. Шак бу звенонын башкараачылары ишти көндүрө төзөп, башкарып, ишмекчилерле, колхозчыларла анчадала көп туштажып јадылар. Олордын билгиринен, узынан тегин калык-јоннын тазыктырузынын кеми, олордын санаа-шүүлтези ле дисциплиназы камаанду болуп јат.

Қалганчы јылдарда бистинг областьтын колхозторы ла совхозторы башкараачыларла, специалисттерле билдирүлү тыңыдылган, олордын текши үредүзинин ле

ангылу белетенижинин кеми бийиктеген. Эмди совхозтор-
дын директорларынын ла колхозтордын председателде-
ринин 90 проценти бийик үредүлү ле орто ангылу үредү-
лү. Главный агрономдор, зоотехниктер ле ветеринарный
врачтар болуп жаңыс ла бийик журтхозяйстванный үредү-
лү специалисттер иштеп турулар. Колхозтордын ла сов-
хозтордын главный инженер-механиктеринин ле эконо-
мисттеринин ортозында ангылу үредүлү специалисттер-
дин тоозы хозяйстволорго келиштире 95 ле 80 процент
болуп туру.

КПСС-тин Төс Комитединин ле партиянын обкомы-
нын V пленумынын жөптөрин бүдүрип тура, хозяйство-
лордын партийный комитеттери ле баштамы организа-
циялары орто звенонын башкараачыларынын ла спе-
циалисттеринин кадрларын тыгыдары жаанынан чокум иш
өткүргилеп те турган болзо, је ол кадрлардын белетени-
жи сүрекей жабыс болуп артканча. Чынын айтса, кадр-
лардын керектү резервтерин белетеер иш областьтын
бастыра аймактарында уйан өткүрилип јат. Практиктер-
ди (ангылу үредүзи јок ишчилерди) солыыр деп темдек-
телген пландар бүтпей јат.

1974 жылда областьтын совхозторында орто звенонын
башкараачыларынын ла специалисттеринин ижинде
практиктердин тоозы 46 процент, колхозтордо дезе 31
процент болгон. 1973 жылга көрө, совхозтордо практик-
тердин тоозы јүк ле бир, колхозтордо дезе 5 процентке
астаган. Бүткүл область ичинде специалисттердин текши
тоозында практиктер Майма аймактын совхозторында
55 процент, Көксуу-Оозы аймакта — 52, Турачак аймак-
та—48, Шебалин аймакта—44, Улаган аймакта—42 про-
цент, Кош-Агаш аймактын колхозторында дезе — 35,
Қан-Оозы аймакта — 31 процент болуп јат.

Производственный бригадалардын бригадирлеринин
ортозында практиктердин эн јаан тоозы јалан ижинде:
совхозтордо — 94, колхозтордо — 81 процент; мал ижин-
деги бригадирлердин ортозында — 85 ле 66 процент.

Көп практиктер совхозтордо управляющийлер болуп иштегилейт (74 процент), айла практиктердин тоозы жылдан жылга там ла көптөп јат. Темдектезе, 1972 жылда практиктер — 67, 1973 жылда — 68 процент болгон, 1974 жылда дезе олордын тоозы 74 процентке јеткен.

Партиянын райкомдоры, баштамы партийный организациялар, областьтагы ведомстволордын, колхозтордын ла совхозтордын башкараачылары заочный бийик ле орто үредүлү заведениелер ажыра практиктердин текши ле аңылу үредүзинин кемин көдүрерине ајаруны ас јетирип јат. Совхозтордо башкараачылар ла специалисттер болуп иштеп турган 463 практиктен заочно јүк ле 38 киж, эмезе 8,2 проценти, колхозтордо дезе практиктердин текши тоозынан 18 киж, эмезе 15 проценти үренип јат.

Темдектеп айтса, Көксуу-Оозы аймактын хозяйство-лорында аңылу үредүлү улус иштейтен башкараачы иштерде 246 киж иштеп јат, олордын 127-зи, эмезе 52 проценти — практиктер. Ол практиктерден јүк ле үч киж бийик ле орто јуртхозяйственный үредүлү заведениелерде үренет. Бу ок аймактын Алтыгы-Оймондогы ла Мультыдагы совхозторында башкараачы иштердин 55 проценти-нен көбизинде практиктер туруп, бирүзи де үренбей јат. Кызыл-Өзөктөги ле Чойдогы совхозтордын парткомдоры практиктерди заочный үредүге тартып аларына керектү кичеемелин база јетирбей јадылар.

Хозяйстволордын баштамы партийный организация-лары ла башкараачылары орто звенонын специалистте-ринин, управляющийлердин ле бригадирлердин текши ле аңылу үредүзинин кемин јаантайын бийиктедерине аја-рузын ујадатканынан улам бастыра башкараачы ишчи-лердин ортозында заочниктердин тоозы кезем астаган. 1970 жылда институттарда ла техникумдарда 170 киж үренген болзо, 1974 жылда јүк ле 120 киж үренип јат, бүткүл область ичинде заочно үренип турган практиктер-дин тоозы дезе эки катапка астаган.

Партийный комитеттер јашөскүримди хозяйстволор-

дын стипендиязынын чодыла үредүге институттарга ла техникумдарга ийер ижин турумкай ла јаантайын өткүргилеп турза, ол башкараачылардын ла специалисттердин белетенижин чик јок јарандырар јаан арга болор. Келер јуук јылдарда кажы ла хозјайстводо 18—20 стипендиат болор учурлу. Бу јанынан Кош-Агаш аймактын колхозторынын партийный организациялары јакшы иштегилеп јат, мында хозјайстволордын чодыла 47 кижии үренет.

Хозјайствозынын стипендиязынын чодыла бойына специалисттердин кадрларын белетеер органы Майма, Шеба-лин ле Ондой амактардын совхозторы тuzаланбайдылар Ыныргыдагы, Подгорноедеги, Шебалиндеги ле Бара-гаштагы совхозтордо дезе хозјайствонын чодыла јүк ле 1—3 кижиден үренгилейт. Школдорды үренип божоткондордын ла иштеп турган јашөскүримнин кемизи агроном-го, зоотехникке, инженерге, экономистке үренип алар күүндү болуп турганын түрген јартап алып, хозјайствонын стипендиязынын чодыла үренерине чаазын јазап, үредүге направиелер берер керек.

Очный ла заочный үредү ажыра кадрлардын резервин белетегениле коштой партийный организациялар иштеп турган јит специалисттерден ижемјилү резерв тзззр ижин тыгыдар учурлу.

Кадрларды талдаар, ишке тургузар ла үредип тазыктырар иште једим партийный комитеттер ле баштамы партийный организациялар кандый резервтү болгонынан, олар управляющийлерге, производственный бригадалардын бригадирлерине, тзс специалисттерге кзстзлгздий улусты канча кире терен ле ончо јанынан шиндеп турганынан камаанду болуп јат деп, јүрүм үредет.

Је бир канча партийный комитеттердин ижиле танышканы олардын кзп сабазында ишке кзстзгздий резерв јок болгонын кзргзскен. Бу тзмзниги керек шак онызыла јарталып турган болор. 1973 јылдын 1 јунинен ала бу кзндерге јетире колхозтордо ло совхозтордо упарвляющийлердин, јалан ижинин ле мал ижинин бригадирлери-

нинг 50 проценти солылган, олардын ордына дезе 83 процент практиктер жагыдан тургузылган. Резерв жок болгонуна улам кезикте ишке чыдаар аргазы жок, политический жагынан тазыкпаган улус костөлип жат. Бу ок ойдө колхозтордо ло совхозтордо КПСС-тин Төс Комитединин ле СССР-дин Министрлеринин Совединин 1972 жылда 2 ноябрьдагы жөбиле башкарынбайдылар. Специалисттер төс ижиле коштой бригадирдин ижин бүдүрип турган болзо, оларды материальный жагынан жылбиркедерине амадап, төс ижиндеги жалдын 30 процентин кожуп берер деп ол жөптө айдылат.

Кадрларла өткүретен иштин эн жаан бөлүги — олардын иштеп билерин, идейно-теоретический тазыгузын бийиктедери, оларды, анчадала жиит башкараачыларды, терен идейный көрүм-шүүлтелү улус эдип тазыктырары. Кажы ла башкараачы, специалист башкараарынын эмдиги ойдөги научный эп-сүмелерине үренгениле коштой бойынын идейно-теоретический билгирин элбеткени, политический жагынан өзүп чыдаганы, ончо сурактарды политический көрүшле көрөрине үренгени сүреен жаан учурлу. Онын учун кадрлардын үредүзине кичеемелди жаантайын жетирер, оларды озочыл ченемелди үренетен семинарларда, научно-производственный конференцияларда туружарына тартып алар, ол семинарларда, конференцияларда производствоны башкараарынын, калык-жоннын ортозында өткүретен идеологический ле төзөмөл иштин сурактарын шүүжиц турар керек.

Партийный организациялар журтхозяйственный кадрларла өткүретен ижин жаантайын төс ајаруда тудуп, олардын билгир-узын элбедерине жаан ајару жетирип, каруулу болорын көдүрер ууламјы өткүрип, бу ок ойдө оларды тоомјыла, бүдүмјиле курчап турар учурлу. Кадрларга жаантайын ајару жетиргени, оларды талдайтан, ишке тургузатан ла тазыктыратан керекти оног ары јарандырганы КПСС-тин XXIV съездинин тургускан жаан задалаларын јенүлү бүдүрер арга берер.

И. СОБЯНИН

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ БИЛГИРЛЕРДИН ПРОПАГАНДИЗИ

Ченемел өткүрер хозяйствонун Маймадагы бөлүгинде «Экономический билгирлердин төзөлгөзүн үренер школ» ижин баштаарда, ишмекчилердин сураганы аайынча партиянын организация ологго пропагандист эдип ченемел өткүрер Горно-Алтайский журтхозяйствонун станциянын старший научный ишчизин, А. Г. Винокуровты, жөптөгөн. Мынан озо беш жылдын туркунына Анатолий Григорьевич база пропагандист болуп иштеген. Онын да учун ол угаачыларды экономический сурактарла жакшы таныштырарга школдын үредүзүн жылбүлү өткүрүп баштаган. Группанын улустары орто үредү жок уй саачылар, уй кабыраачылар болгон. Анайдарда, эн ле озо угаачыларды политический литературала канайда иштеерине темиктирер, үредер керек болгон. Онын учун озо ло баштап ого узак ойдин туркунына улустарын конспект бичип үредерге келишкен. Пропагандисттин куучынынын кийинде олог бойлоры книгадан ол ло материалды үзүктөргө бөлип кычырала, ого план тургузып, оны катап куучындайтандар. Андый ок жаан эмес иштерди айылга берип туратан. Книгала канайда иштеерин билип алала, экинчи жылда угаачылар алдынан бойлоры жаантайын конспект бичип жат.

Үредүнин једими пропагандисттин билеринен камаандузын билип, Анатолий Григорьевич кажы ла занятиеге жакшы белетенип јат. Ол ижинде жүзүн-јүүр керектү литература, көргүзү пособиелер, схемалар, тоолор, таблица-лар тузаланып јат. Анайда ок практический жакылталарды, шүүжетен сурактарды ончозын белетеп алган согында ла план-конспект тургузат.

Ўредўни баштаардан озо пропагандист онын планын угаачыларга кычырып, бичидип јат. Мынызы улустарга өдөр материалды бир аай угарга болужат. Онон материалды программадан туура чыкпай, је бойынын сөстөриле чокум, јарт куучындап берет. Анайда Анатолий Григорьевич «Продукциянын бойына турар баазы ла производствонын астам-кирелтези» деп теманы өдөрдө материалдын төс сурактарын чокум, чын јартаган. Айтканын улус јарт ондозын деп, пропагандист ўредўге бу тема аайынча таблицалар экелип, продукциянын бойына турар баазы ла кирелте неден бүдўп турганын ла оны хозяйстволордо канайда тузаланарын чокумдап, куучындап берген. Мынайда јартаганынан улам угаачылар бу уур теманы јакшы билип алган.

Ўредўде теоретический сурактарды коллективтин ижиле, жүрүмиле колбоп, темдектер айтканы оны сўреен јилбүлү эдип јат. Пропагандист эттин, сүттин бойына турар баазы олордын фермазында кандый королтолордон бүдўп турганын јартаган. Темдек эдип сүттин бу баазын хозяйствонын кажы ла фермаларындагызын бой-бойлорыла тўндештирип көргүскен. Мынанг угаачылар олордын бастыра хозяйствозында өткөн јылда 1 центнер сүт садып турган баазынан ненин учун 3 салковойго баалу болуп турганын јарт билип алгандар. Хозяйствонын Алгаирдеги отделениезин алып, продукциянын бойына турар баазы ненин учун бийик болуп турганын јартаган. (Мында 1 центнер сүттин бойына турар баазы 23 салковой 65 акча болгон).

Уренген материалдын кажы ла бөлүги аайынча пропагандист түп шўүлтелер эдип, угаачылардын билгенин быжулаарга, олорго бир канча сурактар берет. Темдектезе, продукциянын бойына турар баазы јабыс болзо, хозяйствого ол кандый туза берип јат, ол баа неден бүдўп јат, бүдүрген планы көргүскен таблицадагы тоолорды берилген јакылта-планнын тоолорыла тўндештиригер деп сурап јат. Ўредўнинг сурактарын ончозын јартап алган

сонгында пропагандист улустарына бу тема аайынча кычыратан керектү литературанын списогын, айылдын ижин ле онын сурактарын бичидип јат. Ого үзеери мындый јакылта берет: продукциянын бойына турар баазын астадар кандый эп-аргалар бар, сананып көрөөр. Онызы слердин ижигерден камаанду ба, айса јок по? Чотоп көрүгер, 1972 јылга көрө, слердин фермада сүттин бойына турар баазы канча кире јабызаган. Јылдын отchedынан көргөндө, ферма 1973 јылда государствого эт саткан учун канча кире кирелте акча алган; бастыра общество ло кажы ла предприятиелердин коллективтери продукциянын бу баазын ненин учун јабызадарга амадап јат?

Кезикте үредү пропагандисттин ле угаачылардын ортозында тузалу куучын-эрмек ажыра өдөт. Куучында олар продукциянын бойына турар баазын јабызадарга коллектив канайда иштеери, малдын продуктивнозын канайда көдүрери ле продукциянын чындыйын бийиктедери керегинде шүүжет. Е. К. Жданова ла Л. Я. Лашутина деп уй саачылар олардын отделениезинде сүттин бойына турар баазы 1968 јылда 22 салковой турган болзо, а 1974 јылда дезе 19 салковой болды деп айткандар. Баанын мынайда јабызаганы өлөнди, силосты, ашты көп белетегенинен, малга берер курсактын чындыйы јаранганынан ла онын рационын көптөткөнинен улам болгон деп, олар куучындаган. 1973 јылда уй саачылардын колло бүдүретен иштерин бастыра механизировать эдип салган. Анайдарда, иштин арбыны бийиктеген. Улуска да иштеерге јенил боло берди. Бу ончозы учы-учында продукциянын бойына турар баазын јабызадарына болужат.

Кызыл-Өзөктөги совхозтын отделениезинин управляющийи Г. И. Шульгин продукциянын бойына турар баазын јабызатканынан ла малдан алар продукциянын чындыйын бийиктеткенинен улам 1971 јылда отделение 252 мунг салковой кирелте алганын айткан. Угаачылар көп солун темдектер айдып, олардын ижинде бар резервтер керегинде куучындаган.

Үредүнинг сурактарын бастыра көргөн соңында, пропагандист улустың карууларын шиндеп, база катап чокумдап јартайла, олар бу теманы јакшы ондогонын биллип алала, КПСС-тин Төс Комитедининг декарбрьский Пленумынын (1973 ј.) јөптөри аайынча коллективтин алдында турган задачалары керегинде айткан, угаачылардың санаа-күйин, билерин бийиктедип, оларды иште ле јурттың общественный јүрүминде эрчимдү туружарына ууландырган.

Отделениенин коллективи 1973 јылда алынган социалистический молјуларын ажыра бүдүрген. 1974 јылдың баштапкы кварталда государственного садар продукциянын планын 121 процентке бүдүрген. Школдың бастыра 12 угаачылары — производствоның озочылдары. Пропагандист нөк. А. Г. Винокуров бойынын научный ижинде једимдери ле общественный ижи учун «Знак Почета» орденле кайралдаткан.

В. ЛИПКУРОВА.

КОММУНИСТИЧЕСКИЙ ИШТИҢ ШКОЛДОРЫ

Улустың материалый ла культурный керексигенин канча ла кирези толо јеткилдеерге амадап, научно-технический ичкери өзүмниң једимдерин ле бастыра резервтерди тузаланганы ажыра общественный производствоның једимдү болорын бийиктедери — бистин албаты-хозяйствобыстың өзүмининг генеральный ууламјызы.

Оныла колбой турган задачаларды јаңыс ла албатыкалыктың сознательнозы бийик болгоны, олардын билгин ле культурный кемин бийиктеткени ажыра јенүлү бүдүрер аргалу. Онон улам хозяйственный өзүмниң эмдиги өйинде ишкүчиле јаткандар экономический закондорды үренип билип алала, бойының ижинде тузаланары анчадала јаан учурлу боло берди. Қалганчы јылдарда бистин областьта производственный коллективтерде мындый ишти коммунистический иштин школдоры | өткүрет.

1972—1973 үредүлү јылда бистин областьта иштеген 65 школдо 1595 кижии үренген, 1973—1974 үредүлү јылда андый 71 школ иштеди, олардо 1610 ишмекчи, колхозчы ла служащий үренген. Коммунистический иштин школдоры городто, Майма, Шебалин ле Улаган аймактарда элбеде таркаган.

Коммунистический иштин школдоры — ишмекчилер бир катап үренеле, божодып салатан школдор эмес. Бу школдор јаантайын иштеер, јаңы ченемелди үренер, науканың јаңы једимдерин, ишмекчилердин, колхозчылардың творческий баштанкайын, тапкырын тыңыдар, оларды производствоны башкарарына темиктиретен эп-арга болуп јат.

Коммунистический иштин школдорының эмдиги про-

граммазында партиянын XXIV съездинин јөптөри аайынча КПСС-тин, Советский государствонын тышјанындагы ла ичбойындагы политиказынын сурактарын; экономический билгирлердин төзөгөлөрин; производство озо Cheryl ченемелди үренери, морально-этический сурактар; үренип турган улустын культурный кемин бийиктедери темдектелген.

Бу программаны производствонин чокум керектериле колбоп, үренип турган улустын күүнзегениле кожор, өскөртөр, элбедер арга бар. Мында үредү производственный ишле колбулу болотонь јанынан Лениннин некелтези ајаруга алынган. В. И. Ленин бичиген: «Производительный иш јокко үредүни ле таскадуны да, үредү јокко производительный ишти де техниканын ла научный билгирдин эмдиги өйдөги некелтезине келиштире төзөп болбос».

Предприятиелерде производственно-технический үредүнин өскө дө системазы бар. Темдектезе, производствонь јангыртаачылардын ла озо Cheryl дардын ченемелин үренер школдор, квалификацияны бийиктедетен, коштой өскө профессияга үренетен курстар ла өскөлөри де. Коммунистический иштин школдорынан амадузы олордон башка.

Коммунистический иштин школдорында үренген улус кирелте неден болуп турганын, иш астамду болор аргаларды јарт билип турзын, бойынын предприятиезинин экономиказын билзин, производство бар аргаларды үзеери таап тузаланзын, пландарды бүдүрери учун текши тартыжуда кожо турушсын деп, социализмнин экономический закондорына үредип јат. Андый задачалар «Ишкүчиле јаткандардын экономический үредүзин јарандыраы керегинде» КПСС-тин Төс Комитединин јөбинде тургузылган.

Бу школдордын программазында коммунистический таскадунын төс сурактары бар болордо, олор үренип турган улусты технический ичкери өзүмнин задачаларын

бүдүреринде эрчимдүү туружарга политический билгирлер берип, бийик арбынду иштеерге практический таскадып жадылар.

Ол жанынан темдек эдип, Маймадагы мотороремонтный заводтогы школдордун ижин көрөли. Мында иштеп турган андый эки шкодо 48 кизи үренип жат. Бу школдор предприятиедө озочыл ченемелди таркадатан, ишкүчиле жаткандар ортодо массово-политический иш өткүрөтөн оорды социалистический мөрөйгө лө коммунистический иш учун тартыжуга тартар арга боло берди.

Үредүдө экономический теорияны ла иштеги практиканы көнү колбоштырганы ажыра шкодо үренип турган улус бойлорынын профессиональный билгирлерин жарандырып ла теренжидип, квалификациязын ла ижинин арбынын бийиктедип жадылар.

Итоговый үредүлерде бойлорынын терен билгирин «Электробытприбор» заводтогы шкодо үренгендер көргүскөн. Заводто рационализаторлор көп, оордын берген шүүлтелерин тузаланала, завод 1973 жылда 3 мун салковой кирелте алган. Экономический үредү бу предприятиедө элбеде төзөлгөн шылтуунда резервтер таап тузаланар иш жаантайын өдүп жат. 1974 жылдын баштапкы төрт айынын туркунына 8 мун салковой экономический туза берер 6 рационализаторский шүүлте болды. Онын да учун областьтын промышленный предприятиелеринин ортодо беш айдын социалистический мөрөйинде шак ла «Электробытприбор» завод баштапкы жер алды.

«Подгорновский» совхозтогы коммунистический иштин школында үредү жакшы төзөлгөн. Пропагандист нөк. Кинденова В. Т. үредүни бир де үспей, жылбүлү, идейный бийик кеминде өткүрип жат. Пропагандист ишмекчилерге жагыс ла экономический билгирлер берерге кичеенип турган эмес. Нөк. Кинденова оорды производствоны башкаларында туружар эдип тазыктырып жат.

Журтхозяйственный ченемел өткүрер станцияда, бөс согор фабрикада, абра-чанак эдер заводто, Акташтагы

рудоуправлениеде коммунистический иштин школдоры
јакшы иштеп тургандарын темдектеер керек. Үредү ажы-
ра ишмекчилер экономический теорияны производствен-
ный практикала колбоштырып, бойларынын таскадузын
бийиктедип, ишти тыгыдып, арбынын өскүрип жадылар.

Эмдиги өйдө, партия албатынын творческий эрчимин
КПСС-тин XXIV съездинин жөптөрүн, тогузынчы бешжыл-
дыктын жакылталарын женүлү бүдүрерине көдүрип турар-
да, коммунистический иштин школдорынын учуры там
јаанап јат.

Онын учун экономический үредүни төзөгөнинде бар
јаан једикпестерле жөпсинерге болбос.

Гардинный тюль эдер фабрикада, Кан-Оозы аймакта
үредү јанду ла төзөлгөн деп айдар керек. Катунский
СМУ-да ла өскө дө организацияларда школдорды төзөөр-
дө ишчилердин текши үредүзин, бүдүрип турган ижин
ајаруга албагандар. Кезикте экономический үредү озо-
чыл ченемелди, науканын једимдерин таркадарыла, иш-
тин арбынын бийиктедери ле колбу јок болот.

Школдордын ижинин ченемелинен көргөндө, промыш-
ленный предприятиелерде, стройкаларда, совхозтордо,
колхозтордо экономический кабинеттер ачарга керектүзи
јарт. Олордо үредүге керектү немелер, технический сред-
стволор болор учурлу.

Эмди, коммунистический иштин школдоры областьта
көптөй берерде, төс ајаруны үредү једимдү болорына
ууландыар керек.

Профсоюзтар коммунистический иштин школдорын
башкарып, үредүнин кемин бийиктедерин јеткилдеер
учурлу.

Эмди итоговый үредүлердин једикпестерин теренжиде
шүүп көрөлө, јаңы үредүлү јылга ончо јанынан јакшы
белетенеле, ол школдорго үренерге јаңы улусты тартып
алар керек.

В. ВЕРЕВКИН.

КИТАЙДА НАЦИОНАЛЬНЫЙ СУРАКТЫҢ ААЙЫ

Китайский Албаты Республика — көп националь-ностьторлу государство. Онын јеринде, кыдаттардан (ханьдардан) башка, 50 ажыра јүзүн-јүүр укту албаты-лар јуртап јат, олардын ортозында чжуандар (8 млн. кижи), уйгурлар (5 млн.), дунгандар (4,5 млн.), ицзулар (3,3 млн.), тибеттер (3 млн.), мяолор (2,5 млн.), манч-журлар (2,4 млн.), монголдор (1,5 млн.), корейлер (1,2 млн.), буилер (1,3 млн.). Официальный јетирүлер аайынча, Китайда јуртап јаткан кыдат эмес улустын текши тоозы 42 миллионго једип, КНР-дин албатызынын 6 проценти болуп јат. Тоозы јанынан кыдаттардан чик јок ас та болзо, бу албатылар орооннын бастыра күнба-дыш бөлүгинде, анайда ок түштүк ле түндүк јанында көп јерлерде јуртап јат.

Кыдат эмес албатылар бойлорынын јерин кыдаттарга бийлеерине бербеске көп чактардын туркунына тартыш-кан. Је кыдаттар ичкерилеген сайын, өскө албатыларга кырлар јаар ла ээн чөлдөр јаар ырбаарга келишкен, олардын јерлерин дезе Китайдын ичбойынан көчүп кел-ген кыдаттар ээлеп алган. Канча јүс жылдарга колониза-торский базынчыкта јаткан, социальный ла националь-ный јанынан кыдаттарга јаман көрдирип турган кыдат эмес албатылар кыдаттарды көрөр күүни јок, Китайдын бийлечи класстарынын политиказын серемјилү көрөр боло берген. Экинчи јанынан, кыдаттар бойлорын көр-кушту тынзынып, бис ончо албатылардан артык, өскө албатыларды бийлеер болуп јайалганыс деп озодон бери темигип калган улус. Олор кыдат эмес улусты кыйыктап, кыстап, јаман көрүп јат. Онын учун кыдат эмес албаты-

лар јаткан көп јерлерде (анчадала Тибетте, Синьцзанда, Ич-Монголияда) Қитайдан айрылала, тагынан јадар деген шүўлтелер јаантайын тыг болгон.

Анайдарда, Қитайдын Албаты Республикасы төзөлгөн баштапкы ла күндерден ала национальный суракты аайлаарына јаан ајару эдер керек болгон.

ҚНР төзөлгөн баштапкы жылдарда, ҚПК-нын башкартузында интернационалистер көп болгон тушта, ҚПК-нын ла ҚНР-дин башкартузында Мао Цзэ-дуннын улудержавный политиказы јенгелек тушта, кыдат эмес албатылардын экономиказын јарандырары ла культуразын өскүрери јанынан бир кезек иштер өткүрилген. Промышленный предприятиялер тудулган, аграрный реформа өткүрилген, школдор ло медпункттар ачылган. ҚНР-дин государственный ла партийный органдары национальный суракты бүдүрери јанынан программа темдектеп алган. «Ончо национальностътор тен праволу, кандый да национальностъты кыйыктаары ла базынчыктаары токтодылып јат, национальностътордын бирлигин шалтырадарына ууландырылган кандый ла кылыктар токтодылып јат» — деп, ҚНР-дин Конституциясында айдылган. ҚПК-нын 1956 жылда VIII съезди јараткан Уставында мынайда айдылган: «Қитайдын Коммунистический партиязы кичинек (ас тоолу) национальностътордын айалгазын јарандырарга, олардын бойлары башкарынарына болужарга, олардын тоозынан кадрларды тыгыда белетеерге, олардын экономиказын ла культуразын өскүрерге, ончо национальностъторды тен праволу эдерге, олардын ортозында бирликти ле најылыкты тыгыдарга күчин кысканбас. Хань национальностъту коммунисттердин ле государственный учреждениелердин ишчилери ортодо улу ханьский шовинизмди јоголторына анчадала јаан ајару эдер».

Је бу јакшынак шүўлтелер жүрүмде бүтпеген. ҚПК-нын башкартузынын политиказында улу китайский шовинизм јоголордон болгой, там тыгыган.

Кыдат эмес албатыларга бойлоры башкарынар, национальный государственность тѳзѳѳр арга берилбеген. Олорго «районный автономия» тѳзѳѳр право јанду ла берилген. Конституция аайынча, олорго ѳч бѳдѳм автономия берилген: автономный район, автономный округ, автономный уезд.

Автономный район дегени Қитайда эн јаан национально-административный бѳлѳк болуп јат, онын јери де јаан, јуртап јаткан улусы да кѳп. Эмдиги ѳйдѳ Қитайда 5 автономный район, 29 автономный округ, 50-ге шыдар автономный уезд бар.

КНР-де национальный автономияларды тѳзѳѳрдѳ, кайда кандый ук албатылар чук јатканын ајаруга албаган, ненин учун дезе Қитайдын башкараачылары кажы ла ук албатыны бириктирип ѳскѳрерге эмес, оларды туш-башка чачылтып, кыдаттарла кожулыштырып, јоголторго амадап тургандар. Темдектезе, Тибет деп автономный райондо тибеттердин ас сабазы јуртап јат, кѳп сабазы дезе бу районго кирбеген. Монголдордын кѳп сабазы база автономный районнын тыштында артып калган.

Маоисттердин улудержавный политиказы «культурный революция» дегени ѳдѳп турган ѳйдѳ анчадала тынгыган. Бу ѳйдѳ национальный райондордо Конституцияла берилген ас-мас автономный праволорын чек јоголтып салган, кыдат эмес албатыларды албанла кыдаттарла кожулыштыралары ѳткѳрилген. «Культурный революция» тушта КПК-нын VIII съездинин јѳптѳри ончозы туура ташталган. Маоисттер нациялардын биригери социализмди тѳзѳп турган ѳйдѳ ѳдѳр учурлу деген «теория» тапкылаган. Шак онын учун КПК-нын IX съездинин материалдарында национальный сурак керегинде бир де сѳс айдылбаган.

«Культурный революция» автономиянын арткан-калгандарын јоголтып салган, Конституция аайынча тѳзѳлгѳн јаннын органдарын «ревкомдорло» солыган, јан черѳнин колына берилген. Национальный кадрларды, ан-

чадала интеллигенцияны, истеп кыстаары, кыдат эмес албатылардын культуразын ла жандаган жандарын жогол-торы башталган.

Национальный райондордо партийный ла административный иште турган кыдат эмес улусты ижинен чыгарып, түрмелеген, олардын ордына Мао Цзэ-дунга багынган кыдаттар тургузылган.

«Јаан калыш» ла «албаты коммуналар» деген политика јаан каршузын анчадала национальный райондорго јетирген: производство кезем астаган, јурт хозяйство уйдаган. Көп јерлерде ачана башталган. Эмдиги өйдө национальный райондордо јангыс ла јууга керектү шос-сейный јолдор эдилип, аэродромдор ло атомный бомба-лар ченейтен полигондор тудулып јат.

Калганчы өйлөрдө көп кыдаттарды национальный райондорго көчүргилеп јат. Онон улам Синьцзанда кы-даттардын тоозы 4 миллионго јеткен, Тибетте бастыра јуртап јаткан улустын талортозынан көптөгөн. Ич Мон-голияда бастыра улустын 85—90 проценти кыдаттар бо-ло берген.

Национальный райондорго кыдаттарды көчүрип, мао-исттер јангыс ла төс провинцияларда јаткан артык улусты ырадарга амадап турган эмес, кыдат эмес албатыларды кыдаттарла кожуштырып, јоголторго амадап јадылар.

Кыдат эмес албатыларды кыдаттарга кожуштырып јо-голторы керегинде маоисттер јажыт јогынан айдып ла бичип јадылар. Көп газеттер ле журналдар өскө укту албатыларды кыдаттарга кожуштырып јоголторы «марк-систский, коммунистический» ээжи болуп јат, оны јарат-пай турган улус социализмге ле коммунизмге удурлажып јат деп бичигилеген. Нациялар капиталистический об-ществоло кожо төзөлгөн, онын учун социализмди төзөөр өйдө нациялар түрген биригип, јоголып јат деп, «культур-ный революция» тушта хунвейбиндердин газеттери би-чиген. Бу өрөги айдылган шүүлтелер нациялардын јуук-тажары ла биригери керегинде марксистско-ленинский

ээжилерден тескери барып турганы јарт. Социализм ле коммунизм төзөлип турганыла коштой социалистический нациялар, чындап та, јууктажып, олордын экономиказы ла культуразы бой-бойына болужып, өзүп, тыгып јат. Је маоисттер дезе бу өйдө нациялардын биригери, јартап айтса, национальный тилдерди, культураларды јоголторы, телекейлик бир тил, бирлик культура төзөөри өдүп туру деп куурмактап, кыдат эмес нацияларды јоголторын јүзүн-базын эп-сүмелерле түргедедип турулар.

Китайда улудержавный националистический политиканы өткүрип турганын кыдат эмес албатылар кезем јаратпай, кезикте јуу-јепселдү тартыжу да көдүрип турулар.

С. НИКОЛАЕВ.

БАЛДАРДЫ ЧЫДАДАРЫ КЕРЕГИНДЕ БИР КЕЗЕК ШУЎЛТЕЛЕР

Коммунистический моральды тыңыдары, жаңы өйдин жаңы бүдүмдү кижизин чыдадып тазыктырары улустын санаа-шүүлтезиндеги озогызынан арткан коомой кылык-жандарды жоголторы учун күүн-кайралы жок тартыжуда өдүп жат деп, КПСС-тин XXIV съездинин жөптөринде темдектелген. Съездте КПСС-тин Төс Комитединин Отчетный докладында Л. И. Брежнев мынайда айткан: «Каршулу кылыктар эдетениле тартыжатаны жаан учурлу задача болуп артканча... Эткен керек учун закондо айдылганы аайынча бурулап, каруузына тургузатаныла коштой, бисте профилактический ишке, каршулу кылыкты озолдыра токтодорына, оны эттирбезине жаан ажару эдиллип туру».

Школдо жакшы үренбей турган, сөс укпас, баштак («күч» балдар деп айдыжатан) балдарла иштееринде уур учуралдар туштайт.

11—15 жашту кезик андый балдар түште школдо үредүчилердин айтканын угуп-укпай отурар, энгирде дезе оромдо уголовный каруузына тургузылатан шокчыл кылык эткилейт, онон улам озор таскадулу иштин «јеги» болуп, школдын колынан административный органдардын колына кирет.

Школдордын воспитательный ижиндеги једикпестердин төс шылтагы неде дезе, бис балдарла иштееристе бир жаан керек јылыыйп калат, онон улам бу иштин бир уула барып јаткан ууламјызы үзүктелип, бастыра иштин учуры сүреен астай берет, деп автордын бастыра өткүрген шинжүлери, литературада бичилген чокум темдектер

керелейт. Анайда жылыып турган јаан учурлу керек — ол баланын бастыра күүн-санаазы, онын личнозы.

Школдын балдарды тазыктырар ижинин төс задачазы (онын текши аайын көргөжин) бастыра үренчиктерди кандый да агылу кемјүге (стандартка) келиштиретени болуп јат. Ол кемјүге келижип тургандарды школ јакшы үренчик деп бодойт, келишпегендерин дезе тыгыда тазыктырып, олардын кылык-јагын өскөлөринин кылык-јагына түнгейлештирер амадулу иш өткүрет.

Мындый учуралда үредүчи ле үренчик бой-бойлорын ондошпой барат. Бир јанынан, школ, үредүчилер андый үренчикти уккур эдерге албаданат, экинчи јанынан, бойын «мен база кижии» деп көргүзерге турган үренчик өчөжип, там тескерилейт.

«Күч» бала бойынын кылыгын јастыра, јаман деп биллип болбой јат. Ол баштактанып, жүзүн-јүүрленип тура, карын, улус онын неден де, кемнен де јалтанбай, коркыбай турганын көрзин деп сананат. «Күч» балага адылышта, кезедү де неме эмес, ол айлында да, школдо до андый кезедүлерге шайып, бойынын түзелеринен чөкөнип калат.

Ученыйлардын шиндегениле болзо, «күч» балдарды класстын коллективи тообой јат. Класстын коллективиндеги тоомјы јок болгоны андый балдарды кедер, кыйгас, сөс укпас, баштак эдет. Оныла јажыт балдар оны тоозын, јаратсын деген санаа-шүүлте оны школдон өскө јерде көрүш-таныштар, најылар бедреерине экелет. Анайда таныжып, најылашкан балдарда бойлорынын јилбүлери, ээжилери ле текши керектери табылат. Онызы, көп сабазында, танкылайтаны, уурданатаны, акчага көзөр ойнойтоны ла онон до өскө каршулу керектер.

«Күч» балдардын кажызынын ла жүрүмин ајарулу көргөндө, јаантайын баланын личнозын албанла стандартка келиштирерге ченешкен кийнинде балдар андый болуп калатаны јарталат.

Воспитательный иште школдын, пионерлердин организациязынын, биленин де өскөлөринин јетирип турган

салтарын, анайда ок оромнын, тышкартында кожо жуу-лыжып ойноп турган көрүш-таныштардын жетирип турган салтарларын ончозын аяруга алар керек.

Баланы чыдадар, үредер, тазыктырар тушта онын личнозын туй базарга кичеенер эмес, онын кылык-янгынын жакшы-жаман янгын жакшы көрүп, билип аларга кичеенер керек. Анайда жакшы билип алала, онын кылык-янгындагы, күүн-санаазындагы эн жакшы, эл-жонго тузалу янын жөмөп, жакшы керек этсе, көкидип, мактап турганы тузалу. Ол тушта бала бойынын жакшы керектерине бойы сүүнип, база жакшы эдейин деп албаданар.

Бистин шүүлтебисле, жакшы бала дегенине келишпей тургандардын күүнин, кылык-янгын албан-күчле өскөртөргө ченежип тура, бис кезикте «күч» деп адалып тургандардын күүн-санаазын кенедип, үреп жадыс. Чынын алар болзо, ол «күч» кижиге эмес, ол бойы аңылу күүндү, аңылу кылыкту кижиге, личность. Ол бистен оны тоозын деп некеп жат. Ондо андый некелте де эдер, бойынын личнозы учун туружар да право бар.

Горно-Алтайсктагы педагогический институттын общественный профессиялар берер факультединде «макаренковецтердин» секциязы төзөлгөн. Бу секцияга «күч» балдарла иштееринин сурактарыла таныжарга жылбиркеп турган 1—3 курстардын студенттери кирген. Олор бу сурак аайынча эмдиги өйдин теоретический материалдарыла жакшы танышкан. Онызы олорго «күч» балдардын кылык-янгында бир кезек жастыра, эл-жонго каршулу кылыктар табылатанынын, бала ненин учун баштак ла сөс укпас болуп турганынын шылтактарын билип алар арга берген.

Бу шылтактарды билип аларга мындый сурактардын аайына чыкканы болушкан:

1. «Күч» балдар кандый социальный айалгада өскөн.
2. «Баштак» баланы класстын коллективи ле нөкөрлөри канайда көрүп жат.
3. «Күч» баланын көрүм-шүүлтези, онын кылык-янгы.

4. «Күч» балдардын психологиязынын аңылу башказы.

5. Андый балдарды түзедеринин эмдиги эп-сүмелери ле эп-аргалары.

6. «Күч» балдарла иштеер аңылу эп-сүмелер.

Бу секциянын члендери Горно-Алтайск городтогы 12-чи номерлү школо общественный воспитательдер болуп, практический иш өткүргилейт. Олор 4—6 класстардын баштак балдарыла иштегилейт. Воспитательный иш аңылу чокум план аайынча өткүрилет. Ондо «күч» балдардын аңылу кылык-јанын шиндеер сурактарла коштой олорго үренерге ле амырайтан ойин өткүрерге болужатаны јанынан иштер темдектелген. Ада-энелерди педагогический ээжилерге үредетени јанынан иш база өткүрилип јат. 1973 јылда декабрь айда пединститутта өткөн научный студенческий конференцияда студент Кургузикова Н. баштак балдарла өткүрген иштердин једимдери керегинде јетирү эткен.

Шинжү өткүрер тужында баштак балдардын кылык-јандарын ајарылу шиндеерде, баштак, сөс укпас балдар класстын коллективине кыйгастанып, көп балдарды тообой, јаратпай турганы јарталган.

Оныла коштой «күч» балдардын бастыразына шыдары кандый бир кылык эткенде, онын материальный јанына тын ајару эдип турганы, баштак эмес балдар дезе онын нравственный учурына ајару эдип турганы јарталган. Өткүрген шинжүнин көргүзүлери аайынча болзо, «күч» балдардын 91 проценти астамду (материальный) јанына ајару эдет, баштак эместердин јүк ле 14 проценти.

Өткүрген шинжүлердин бирүзинде мындый учурал айдылган: «Сергей физиканын кабинетинде баалу приборды ооткон. Оны кем де көрбөгөн. Үредүчи Сергейге серенип, онон сураган: «Сережа, приборды сен ооттын эмеш пе?»..

Балдарга мындый сурак тургузылган: Сергей кандый

каруу берген? Онын ордында слер болзогор, кандый каруу берер эдигер?

«Баштак эмес» балдардын каруулары: «Сергей јартын айткан. Мен база чынын айдар эдим, ненин учун дезе мени кичинектен ала төгүндебеске үреткендер».

«Күч» балдардын карууларынын көбизи мындый: «Сергей мен оотпогом деп айткан. Мен база анайда айдар эдим, ненин учун дезе прибор учун акча төлөөр керек болор эди», эмезе «прибор учун төлөөр күүним јок», эмезе «ада-энем арбанар». Ончозынын карууларында материальный, акча јаны төс јерде турган.

«Күч» балдар оромдогы најы-нөкөрлөринин ортозында жүрерге јакшызынып јат. Школ «оромдогы» коллективтерге ајару эдип, онын эн јакшы, эл-јонго јарамыкту деген керектерин балдарды тазыктырар иште тузаланар аргалу.

Уренчик јуртап јаткан ором — ол бойынын улузын бойынын јанжыккан кылык-јандарына үредип ле таскадып турган кичинек јер. Оны шинжүлөп, онын жүрүмине бистинг бийик идеяларысты, көрүм-шүүлтелеристи таркадып, оромды бистинг болушчыбыс эдип алатаны — бистинг задачабыс.

Баштак, сөс укпас балдарды чике јолго кийдирерге, оларды ак-чек улус эдип тазыктырарга актив төзөп алар керек. Ого үредүчилер, пединституттын ишчилери, комсомолдор, милициянын ла прокуратуранын ишчилери, ада-энелер кирер. Бу актив школло, ада-энелерле кожо баштак балдарды тазыктырар иштинг төс ууламјызын чокум темдектеп алала, ол ишти баланын ак-чек күүнин, јакшы некелтелерин туй баспай, баланы кыйыктабай да, кезедип коркытпай да эл-јонго јарамыкту кижиге эдип таскадып алар учурлу.

А. ГАРКАВЕНКО.

ТУУЛУ АЛТАЙДА АЛБАТЫНЫҢ ҮРЕДУЗИНИҢ ИСТОРИЯЗИНАҢ

Россияда капитализм өзүп, элбеде таркап, текши орондогы экономический колбуларга колония болгон национальный јака јерлерди, ол тоодо Туулу Алтайды база колбоштырып, бу јерлер национальный болуп башкаланганын табынча јоголтып турган. Андый керектерле колбой јака јерлерде јуртап јаткан албатыларды национальный базынчыктаары, ишкүчиле јаткандардын күчин колониальный эп-сүмеле јири там тынгыган, XIX јүсјылдыктын учы јаар прогрессивный общественностьтын некелтезиле кааннын башкарузы арга јокто империянын национальный јака јерлеринде школдордын тоозын бир эмеш көптөткөн.

Каан јака јерлерде јангы школдор ачып турарда элден ле озо мындагы байлардан каан јангына јөмөлтө эдер улус үредип алала, ишкүчиле јаткан калыкты базынчыктаарын там тынгыдарга амадаган.

Экинчи јанынан алза, Россиянын јака јерлеринде капиталистический колбулар тынгыганынан улам производство элбеген. Анайдарда, ол производстводо иштейтен эмеш те болзо бичик билер улус база керек болгон.

Је каан јангы албатынын культуразын, анчадала јака јерлерде, көдүрерине тын буудак эдип турган. Кааннын башкарузы андый политика өткүрип турганынан улам Россиянын национальный јака јерлеринде, ол тоодо Туулу Алтайда, албаты нургулай бичик билбес болуп арткан. 1897 јылда албатынын тоозын аларда, Туулу Алтайда јуртаган улустын јүк ле 1 проценти бичикчи болгон. Онызы да јарт. Ненин учун дезе бу тушта мында јүк

ле 25 церковно-приходской школ иштеген. Ол школдордо 474 уулчак ла 166 кызычак үренген.

Школдо үренерге јажы јеткен балдар оноң чик јок көп болгоны јарт. Онызы ол өйлөрдөң арткан документтерден билдирет. Темдектезе, 1890 јылда Чамалдагы школдо 32 уулчак ла кызычак үренген. Ол ок өйдө школдо үренгедий јашту 120 бала јүзүн-башка шылтактардан улам школго јүрбеген. Шебалиндеги школдо 92 баладан јүк ле 29 бала үренген, Ондойдо 84 баладан 23 бала үренген, Чаргы-Оозында 190 баладан 169-зы үренбеген, Јодролуда 19 бала үренген, а 61 бала үренбеген, Катандуда 20 бала үренген, 50 бала үренбеген, Кебезенде 12 бала үренген, а 84 бала үренбеген. Бу тоолорды түңейлештирип ийзе, Туулу Алтайда балдардың айдары јок көп нургуны школго јүрбей, үредүзи јок артып тургандары јарт болор.

«Россияда албатынын үредүзинде российский башкарудан јаман өштү јок» деп, В. И. Ленин 1913 јылда «Албаты үредүнин Министерствозынын политиказы керегинде суракка» деп статьясында бичиген. (В. И. Ленин, ПСС, 23 т., 133 стр.). «Сахарозаводчиктерге ле нефтьтин бийлерине, эш-неме этпес дворяндарга, военный каршулу керектерге миллиондор ло ондор миллион салковойдон акчаны тегин јерге чыгымдап турган каанның башкарузы албатынын үредүзине копейкалар берип туру» — деп, В. И. Ленин ол ок статьяда бичиген.

Ол до ас-мас акчаның јүк ле кезиги империянын национальный јака јерлеринде албатынын үредүзине берилип турган. Ташта јуртта школдың үредүчизи Тимофей Ангаловтын јетирүзиле, 1890 јылда оның школына јүк ле беш салковой бергендер. Ол ок јыл Кош-Агашта мүргүүлдин туразына 800 салковой берилген.

Албаты үредүзине акча ас берилип турган учун алтай школдордо не де јокко јуук болгон. Олор ончозы коомой тураларда иштеген. Темдектезе, Кебезендеги школ 1897

жылда мүргүүлдин туразында иштеген, Турачактагы школ крестьянин кижинин туразында болгон.

Каан жагынын колонизаторский ле русификаторский политиказы национальный жака жерлерде журтаган албатылардын төрөл тилдери өзөрин буудактаган. Туулу Алтайда XIX жүсжылдыктын алтанынчы жылдарына жетире балдарды орус тилле үреткен.

Же орус эмес албатыны христиан жагду эдер амадузы үредүни балдардын төрөл тилиле өткүрерин некеп турган. Оскө ук албатыларды омордын төрөл тилиле үреткежин, омор орус кудай жагына түрген багар деп, Алтайдагы миссионерлер айдыжып турган.

Алтай бичиктер чыгарарга миссионерлер орус алфавитти тузалангандар.

Же баштапкы алтай учебниктер чыкканыла ончо жерлерде алтай школдор иштей берди деп айдарга болбос. Ыраак өзөктөрдө алтай улусту жерде школ бар болгон болзо, ол школ алтай тилле иштеген. Алтайлу ла орусту жерлерде школдордо үредү алтайлап ла орустап өткөн, же жагыс орус та тилдү школдор бар болгон. Темдектезе, Алтайдын духовный миссиязынын Мыйтудагы станына алты школ кирген: Чаргыдагы, Мыйтудагы, Шебалиндеги, Чичке-Чаргыдагы, Камлактагы ла Эjegандагы школдор. Нургулай орус улус журтаган Чаргыда, Шебалинде, Камлакта үредү орустап өткөн. Орустар ла алтайлар колай журтаган Мыйтуда ла Чичке-Чаргыда школдордо үредү орус ла алтай тилле өткөн. Туйактуда ла Эликманарда — орус школдор, Чамалда, Оносто, Кебезенде, Ыныргыда, Турачакта колай, Чопошто ло Бешпелтирде алтай школдор болгон.

Ончо школдорды Алтайдын духовный миссиязы да баштаза, омордын башказы база бар болгон. Крестү ле крестке түшкелек алтайлар журтаган жерлердеги школдор миссиянын акказына иштегендер. Миссия учебниктер, үредүге керектү өскө дө немелер садып алып, үредүчинин жалын төлөп турган. Россиядан көчүп келген орустар жур-

таган јерлердеги школдорды јербойындагы јурт обществонунг акчазыла туткан. Темдектезе, Чаргыдагы ла Камлактагы школдорго акчаны јурт улустан јууп алатан. Шебалиндеги школдын чыгымдарын бай којойым Николай Зайцев төлөгөн. Зайцев школго-керектү учебниктер садып алып, школдын туразын ремонт, үредүчиге ай сайын 15 салковойдон төлөп туратан. Туйактудагы школго акчаны бай којойым В. С. Воронцов берген.

Алтай школдордын программазына орус тилдин ле математиканын кыска курсы, историянын ла географиянын уч-бажы кирип турган. «Кудайдын законы» ла мўргүүлдинг өскө дө үредүзи эн јаан учурлу деп бодолып, программанын көп ойин алып турган.

Көп нургуны үредүчилердин ангылу үредүзи јок, текши үредүзи јабыс болордо, школдор коомой иштеп, үренчиктердин билгири уян болгон.

Үредүчилердин көбизи ол ло јердеги школды үренип божоткон улус, эн артык дегедийлери — Улалудагы ла Јаш-Турадагы катехизаторский училищелерди үренип божоткондор. 1897 јылда Чамалдагы школдо Јаш-Турадагы училищени үренип божоткон төрт кижиге, Улалудагы школды божоткон бир үредүчи иштеген.

Орус школдордо үредүчи болуп иштегедий улус табары база сүреен күч болгон. Темдектезе, 1897 јылда Чаргыда «запастагы ефрейтор, качан да јиит тужунда үренген Караторбоков балдар үреткен. Шебалинде — Јаш-Турадагы городской училищенин экинчи клазынан чыгара сүрдүрип ийген мешанин Андрей Руденков үредүчи болгон. Камлактагы школдо солдаттын уулы, миссионерлердин школун божоткон Ефим Ячменев качы болгон.

Ангылу үредүзи јок улусла коштой, ас та болзо, је үредүчининг семинариязын божоткон улус база бар болды. Олордын ортодо М. Ташкиновты, С. Тодогошевити, И. Штыгашевти адаарга јараар.

XIX јүсјылдыктын учында Туулу Алтайда школдордогы үредү төзөлгөнүн шиндеп, олор ончозы классовой

чокум ууламҗылу болгонын ајаруга алар керек. Каан јангы ол школдорды бойынын русификаторский политиказын өткүретен быжу арга деп көрүп турган.

Озогы школ каан јангына ла бийлеп турган класттарга керектү улусты үредип белетеген. «Азыйдагы школдын кажы ла сөзи буржуазиянын јилбүлерине јарамыкту айдылатан» — деп, В. И. Ленин темдектеген. «Бу школдордо ишмекчилердин ле крестьяндардын јиит үйезин үреткен де эмес, ол ок буржуазиянын јилбүлерине албанла темиктирип тургулайтан. Олорды буржуазиянын астамын көптөдөр чыдалду, уккур, оныла коштой буржуйлардын амырына, эш-неме этпей сайрап јадарына чаптык этпегедий јалчылар эдип үредип тазыктырып тургулайтан» — деп В. И. Ленин темдектеген. (В. И. Ленин, ПСС, 41 т., 301 стр.).

Кааннын башкарузынын албаты үредүзин төзөөринде амадузы ла күүн-табы андый да болзо, оныла коштой орус школдор јакшы керектерге јол баштаганын ајаруга алар керек.

Программалары јаан једикпестү, төзөмөл ижи ле педагогический кеми ујан да болгон болзо, революциядан озогы өйдө Туулу Алтайда иштеген орус школдор үренчиктерге керектү билгирлерди ле таскадуны аргалары ла күүчи јеткенче берген. Ол школдордо алтай балдар орус бичикке, орус тилге үренип, улу орус албатынын озочыл ла байлык культуразына темиккен.

Н. МОДОРОВ.

ЈАНҢЫ БИЧИКТЕР

Алтайдын бичиктер чыгарар издательствозынын Туулу Алтайдагы бөлүги 1974 жылдын баштапкы жарымында алтай тилле мындый бичиктер кепке базып чыгарды.

В. И. Ленин. «Јашөскүримнин союзтарынын задачалары». 1920 жылда 2 ноябрьда јашөскүримнин Российский Коммунистический Союзынын III Бастыра-российский съездинде айткан куучыны.

А л т ы н - К ö л деп литературно-художественный јуунты.

А. Ф. Саруева. «Күүни карыкпас орооным». Ылгерлердин јуунтызы.

Ильяс Есенберлин. «Чөлдөрдин јайымы учун» (Хан Кене). Казах тилден көчүрген исторический роман.

Л. Кокышев. «Туба» Поэма. Јагырта јазайла, экинчи катап чыгарган.

М. Бабаков. «Јүрегим сүүген Алтайым». Јуруктар ла гравюралар. Альбом.

БАЛДАРГА УЧУРЛАГАН БИЧИКТЕР:

В. Губарев. «Павлик Морозов». Повесть.

И. Шинжин. «Бир катап јайгыда». Куучындар.

А. Ередеев. «Быркырууш чечектинг ак! парашютту уулы» Куучындар.

БАЖАЛЫКТАР

Ончобыстын төс учурлу керегис	1
Чойдын коммунисттеринде	6
Продукциянын чыгдыйын бийиктедер	10
Журтхозяйственный кадрларга — партийный аяру	15
Экономический билгирлердин пропагандизи	20
Коммунистический иштин школдоры	24
Китайда национальный сурактын аайы	28
Балдарды чыдадары крегинде бир кезек шүүлтелер	33
Туулу Алтайда албатынын үредүзинин историязынан	38
Жаңы бичиктер	43

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Сдано в набор 28/VI 1974 г. Подписано к печати 8/VII 1974 г.
Формат 70×108 1/32. Усл. п. л. 1,92. Уч.-изд. л. 1,83. Тираж 1400 экз.
Цена 4 коп. АН 14516. Заказ 2518.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства,
г. Горно-Алтайск, пр. Коммунистический, 44. Горно-Алтайская
типография, пр. Коммунистический, 27.

4 акча